

Az ősök ösvényén

- Halmy György filmjei -

Talán nincs még egy nép Európában, amely ennyire ambivalens módon viszonyulna a saját múltjához, eredetéhez, mint a magyarok. Köszönhető ez olyan történelmileg kialakult helyzeteknek, mint az államiságunkat folyamatosan kikezdő, veszélyeztető külső támadások sorozata, amelyek nyomán igen hosszú időre uralom alá került az ország jó része (tatárok, törökök, osztrákok, szovjetek...), no meg az a számtalan belviszály, amiről köteteket írhatnak történészeink. De ez még mindig nem az ok, hiszen ez úgymond „normális” itt Európában. Sokkalta inkább tűnik oknak maga az eredet, vagyis a magyarságnak sokszor lekicsinyelt vagy éppen agyonhallgatott származása: maga Ázsia, ahonnan jöttünk. Ahová Julianus barát elindult, ahová Kőrösi Csoma Sándor elindult, ahová Reguly Antal, Diószegi Vilmos és aztán Schmidt Éva is elindult...

Valószínűleg mindegyiküknél igen erős belső motiváció, késztetés működött, ami erre a máig nem éppen veszélytelen útra vitte őket, hiszen Ázsia, közelebbről Közép-Ázsia – Szibéria, az Ob folyó környéke igen messze esik az európai életformától, lelkülettől, szokásrendszerétől. De furcsa mód, akár egész Kínáig mehettek a kutatók, ugyanazt tapasztalták: a magyarokat Ázsia respektussal fogadja, magához tartozóként, tisztelettel bánik velük, mert nincs még egy nép, amelyik ázsiai eredetüként képes lett volna önálló etnikumként megmaradni Európa szívében¹, miközben valamit mégis megőrzött ázsiai eredetéből, ázsiai lelkületéből. Nos ez az a valami, amit lekicsinylünk, helyenként letagadunk, de legalábbis agyonhallgatunk, de amelyet nem tehetünk semmissé, mert alapkarakterünk lényegét adja, ami miatt soha nem voltunk teljesen hasonlóak a környező etnikumokhoz. S itt már régen nem genetikai kérdésekről van szó, hiszen oly mértékben keveredett már a magyarság a környező népekkel, hogy az ázsiai rassz jellemzői nem egyértelműen kimutathatók, ezt a belső lényegét maga a nyelv hordozza, amely meghatározta a „magyar lélek formáit²”, azt a belső karaktert, amely miatt oly nehéz volt pogány őseinket hozzáidomítani keresztény szomszédjaihoz. Mára sem csituló hullámokat vet pogány őseink erőszakos keresztényesítése, újra és újra fellángoló vitákat kavart Szent István államalapító tetteinek következménye: egy sámánhitű nomád

kultúra erőszakos megsemmisítése, amelynek nem a szükségszerűségét vitatja bárki is (ha a módszereit lehet is!), csak a nyomait vizsgálva arra kell következtetnünk, hogy ez a kultúra-váltás olyan elfojtással terhelte meg őseinket, s ezen keresztül nemzeti karakterünket, amelynek lélektani hatását mai napig érezhetjük. S talán ezért nem tekinti a mindenkori „mandarin”³ értelmiség szalonképesnek ma sem, ha valaki erről a pogány, ázsiai nyomvonallal hoz fel tényeket, emlékeket. S noha ebből nőtt ki Ady költészete és Bartók zenéje, mégsem könnyű ezen az ösvényen járni, amit Halmy György filmrendező az „Ősök ösvényének” nevez, amikor számtalan filmjében ezzel a témával foglalkozik.

Szerencsére a huszadik századra alapvetően megváltozott a tudomány hozzáállása a primitív kultúrákhoz, egyre többen kutatták, vizsgálták, elemezték a még megmaradt nyomokat, expedíciók indultak Afrikába, az Amazonas mentére, Szibériába. Lévi-Strauss és Mircea Eliade (hogy ne a magyar kutatókat említsem!) után már nem lehet legyintéssel elintézni a régi sámánkultusz emlékeit, s a dél-amerikai kutatások fényében egy magaskultúra képe bontakozik ki, amelynek lényege egy olyan természettel való összhang, amelyet mai frazeológiával tiszta ökológikus⁴ életszemléletnek és életformának tekinthetünk, és amelynek igen fontos eleme a szellemi/transzcendens életszemlélet, az ősök által hagyományozott tudás folyamatos életben tartása, művelése.

Jelenlegi gondolkodásunk, életszemléletünk posztkulturális⁵ válsághelyzete itt Magyarországon is új lökést adott az alternatívák keresésének, s ezek közé tartozik ma a régi sámánhit felelevenítése, valamiféle őskeresés, ami természetesen vegyül némi hős-kereséssel is, hiszen kultúránkban archetípus értékű a hős-művész, ami már eleve a sámán egyik megmaradt funkcionálása, hiszen a szellemi erővel élő/művelő kapcsolatban levés a művész privilégiuma a modern/posztmodern világban. S nekünk igen erős történelmileg alátámasztott praxisunk is van ebben, hiszen Petőfi forradalmi szerepe, Ady életszemlélet-forradalma, József Attila világszép fájdalom-költészete, vagy az ötvenhatos fiatalok mind

1 Schmidt Éva beszél erről a Sámán ösvényen című filmben.

2 Lükő Gábor meghatározása, ezen a címen írta meg alapművét.

3 Nem pejoratív jelző a mandarin, csak a fennálló rendszerhez való lojalitást jelzi, mint az ősi Kínában.

4 Nádor Judit: A Sámánok: a művelés művészete (Akadémiai, 2007.) című kötetében részletesen kifejti a szó jelentését.

5 Szintén Nádor Judit meghatározás uo.

hősei voltak koruknak. Elbukott és felmagasztalt hősök, akik a változások gerjesztőiként jelképekké váltak. Minden olyan történelmi pillanatban, amikor a politikai/állami vezetés tehetetlenné vált, a művészek vették át a lélekvezető szerepet, s tartották életben a kiútkeresés formáit. Mi ez, ha nem sámáni/táltosi erő, ami az idő mélyéből felbukkanva vezeti a magyarságot az „ősök ösvényén”, saját belső lényegének mentén, útján...

Amikor tömegek vesznek részt Ópusztaszeren, hogy megnézzék, hogyan lövi ki kétezer magyar íjász a nyílvevőjét egyszerre, vagy hetvenezer ember jelenik meg a Kiskunságban a Turultáj nevű találkozón, akkor el kell gondolkodnunk arról, milyen kapcsolatot is fűz minket honfoglaló őseink pogány kultúrájához, és miért lengi körül ezt ma is valamiféle rebellis attitűd?

Halmy György lassan életművé kibomló filmes anyagában ezekre a kérdésekre keresi a választ, amikor a magyar hagyomány világába alászállva következetesen előhívja azokat az embereket, akiknek vannak válaszaik, akik a maguk módján járnak ezt az ösvényt, akik a mitikus időben előre-hátra nézve még meg tudják teremteni a kapcsolatot azzal a világgal, amely ezer esztendeje lett palackba zárva, s a tudat mélyébe vetve, hogy ne akadályozhassa beilleszkedésünket egy idegen világba. S bár ez az idegen világ lassan otthonossá vált számunkra, s már néha nem is tudjuk, hogy honnan jöttünk, azért valami mégis köt minket a régi otthonhoz, őseink hitvilágához, gondolkodásához, amit elvetni/levetni képtelenek vagyunk, mert nyelvünkben hordozzuk. Lükő Gábor a csángóknál járva tőlük hallotta, hogy ők már nem beszélnek szépen magyarul, mert a később betelepült székelység nyelvéhez képest archaikusabb hangzásukat nem érezték helyesnek. Pedig – mondja Lükő Gábor – ők voltak az igazak, akik még az ősi formát megőrizték. De amint az idő múlik, úgy halványulnak el bizonyos dolgok, válnak egyre homályosabbá az időben, ami nem baj, hiszen a formák változnak, csak az a baj, ha folyton felül akarjuk írni a múltat, s elvitatjuk annak értékét, ami egykor a valóságunk volt.

Vannak és voltak olyan elkötelezett és pártatlan, de nagyon kíváncsi tudósok, akik nem elégedtek meg a politika által sugallt hivatalos verziókkal, hanem saját útjukat járva kutatták a múlt elfeledett árnyait, s vállalva a helyenként elítélő megbélyegzést, következetesen ástak elő a régmúltból olyan tényeket és megmaradt emlékeket, amelyek a magyarságnak erre az ősi pogány hitvilágára vonatkoztak, sőt annak továbbélését demonstrálták. Halmy György a filmjeiben sajátos módszert alkalmazott: megtalálta és bemutatta a fent idézett kíváncsi tudósokat, de megtalálta és bemutatta azokat a „hordozó” személyeket is, akik családi szálak, különleges képességek folytán őrzői, netán művelői ennek az archaikus lélek-rétegnek. Emellett bemutatja azokat a dokumentumokat, amelyek a kutatók tevékenysége nyomán ránk maradtak: a rituálék, szertartások

Borica járás
Erdélyben

Borica járás
résztevői

felvételei, fényképek, írásos emlékek, utazásokon felvett mai életképek egy őshagyományt még őrző világról.

A tudomány elfogadja és tolerálja, netán kutatja azokat a tényeket, amelyek a közvetlen szellemi kapcsolatra utalnak az ember és a nem objektív valóság, azaz transzcendens mező között a primitív társadalmakban, de nagyon nem szereti és nem is fogadja el, ha egy huszonegyedik századi ember mutat erre képességet. Ez ma paranormális, tehát kiesik az elfogadhatóság/normalitás köréből. Már pedig Halmy György némelyik beszélgetőpartnere olyan titokzatos eseményekről számol be, mint például a valamikori Paál Zoltán ózdi kohász, aki azt állítja, hogy egy Szalavári Tura nevű hanti halász – aki a szovjet hadsereg katonájaként kereste meg őt a háború alatt – beavatta (sámánavatás!) őt a medveszertartás keretében, és rá hagyományozta a magyar őstörténet Arvisúráját.⁶ Ebben a jórészt elveszett és csak nyomaiban kikutatható őshazai időszak, valamint a vándorlások korának története, az ősi hagyományok rendszerevan megírva. Ráadásul ez a szöveg folyamatosan bővült, mert szellemi úton új és új információk érkeztek

⁶ Arvisúra jelentése - Igazszólás. Kötetben megjelent: 1998-ban a Püski Kiadó gondozásában.

hozzá. Kell-e ennél több, hogy valaki „rossz hírbe” kerüljön, és ne vegyék komolyan, mint dokumentumfilm készítő? Pedig Halmy György sem ezzel indította filmes pályafutását, először „csak” a hagyomány megőrződött elemei érdekelték: *Isten tenyerén* című filmsorozatában az esztendő körének rítusrendszerét mutatja be, azokat a fennmaradt szokásokat, szakrális játékokat, amelyek eleink gondolkodása szerint befolyásoló erővel bírtak a létezésre, a létet formáló erőkre. Az *Áldozat házamért* című filmben (a sorozat része) Molnár V. József néplélekrajzkutató mondja el szaknyéri házának történetét, amelybe az ottani falusi ember be nem tette volna a lábát, mivel „átkozott” volt, egy „boszorkányt” ölt meg ott a saját fia. Ha nem tisztítja meg egy rituálé keretében, soha nem tudott volna otthont teremteni benne. Maga a szertartás is jelzi, hogy mennyire él/élt a falu lelkében a rontás fogalma, ami nem butaságáról árulkodik, hanem arról, hogy lelkében hordoz egy archaikus hitrendszert, ahol az oldás és kötés nagyon is konkrét formában működik. Molnár V. József ráhangolódása erre az archaikus rétegre a magyar értelmiség egy olyan cselekedetét mintázza, amikor nem elutasítja, és butaságnak bélyegzi a lélek mélyéből szóló félelmet, hanem feloldja azt. S valóban: ez a magatartás bizony nem jellemzi már régen nem csak a magyar értelmiséget, de nem igazán jellemezte a régmúlt magyar vezető réteget sem. Egy javarészt kibékíthetetlennek tűnő ellentmondás képeződik benne, amikor a lélek belső, archaikus formái ütköznek egy racionális életmítával, s amelyre csak a feloldás hozhat megnyugtató megoldást, nem annak elnyomása, vagy elfojtása, ahogyan a modern világ tette/teszi ezt ma is. Talán elérkezett az idő, hogy tudásunk bővülésével olyan alternatív megoldások szülessenek, amelyben képesek leszünk egy újfajta „együtt-működésre”!

Az *Aranyhíd* című filmjében Halmy György megismertet egy bodrogi mesemondó asszonnyal, Páhi Emmával, akinek különös képessége, hogy mesélni tud, ahogyan a régi idő asszonyai, emberei tudtak mesélni a közösségnek, hogy tovább hagyományozzák a világ rendjéről való tudást, hogy segítsenek az életproblémák megoldásában, tanítsanak tehát élni, s amint a mesék hősei, képesek legyünk a feladatot – az életet – helyesen megoldani. Meséiben az „Óperenciás tengeren” túli igazság elevenen él, mert ezzel képes tudást közvetíteni, segítséget adni a rászorulóknak. Életmeséi, amelyeket személyre szabottan mesél, lélektől lélekig hatoló varázseszközök, egy megint csak régről hozott táltos/gyógyító erő megnyilvánulásai. S itt Halmy megint képes „aktualizálni”, mert Emma néni mellé odaállítja dr. Boldizsár Ildikót, aki húsz éves mesekutatói múltja tapasztalatai alapján vált mesével gyógyító meseterapeutává, ennek a valamikori táltos erőnek a mai, modern formájú avatottjává. Boldizsár Ildikó mesélései nyomán kómás betegek ébredtek fel, gyerekek vészelték át könnyebben a műtéti helyzeteket, inkubátorba tett

újszülöttek léptek át a küszöbön – az élet felé vezető útra –, miközben mesélt nekik. Emma néni a múltból hozott erővel öntudatlanul, ösztönösen, egy archaikus tudás letéteményeseként mesél, Boldizsár Ildikó mai tudósként, kutatóként vált a mese elkötelezett híveként gyógyítóvá, egyfajta modern táltossá. Bár másnak tűnik, de az ösvény ugyanaz, hiszen egy mai tudós miért ne hasznosíthatná a néplélekben változatlanul élő archetípusok mesébe kódolt energiáját? Csak, mert nem illik? Csak, mert nem mindenki nézi jó szemmel? Csak, mert olyan erőről van szó, ami nem feltétlen írható körül a jól ismert kódokkal? Csak, mert nincs szakzsargonja, mert annyira új, hogy ösidóktól ismerős? Hiszen ugyanezt használja a hollywoodi pénzgyár is, amikor az ősi archetípusok filmes újrafogalmazásával bővíti ki a pénzt a tömegek zsebéből! Ezt úgy tűnik, megengedi és elnézi fejlett intellektusunk, de az ősök ösvényén tudós ne járjon?

Pedig megtették néhányan, és teszik is egyre többen, amikor mintának veszik pogány őseink legtisztábban ökologikus természet és életszemléletét, s ezt megpróbálják összehangolni a nyugati gondolkodásban oly mélyen bekódolt racionalitással. S ez megint csak nem magyar jelenség, de nálunk még valóban van hová visszanyúlni, még létezik egy olyan tudás – ha nyomokban is –, amely orientál, tanít, életenergiát közvetít.

Erre kiváló példa a kilencvenkét évesen, 2002-ben elhunyt nagyszerű néprajzkutatóval, Lükő Gáborral készült beszélgetésekből eddig elkészült két film is. Mintha azt jelezné, valami azért változóban van, s „*A magyar lélek formái*”⁷ keresik az utat a magyarokhoz, hogy valóban képesek legyünk feldolgozni, megérteni, valódi értékén kezelni saját eredetünket, őseink hagyományát. Lükő Gábor teljes szellemi frissességgel mesél hatvan évvel ezelőtti kutatóútjairól, érzékletes, minden pontján követhető és dokumentált történeteiben képet kaphatunk arról is, hogyan olvasható vissza a magyar ősepeka a román kolindákból. Összekapcsolja az abádi révnél élve eltemetett Tonuzoba besenyő vezér halálát a mai disznótorral⁸. Helységneveket, személyneveket, népdalokban fennmaradt motívumokat, hímzsmintákat fűz fel egy gondolatkörre, így bontja ki valamikori eleink gondolkodásmódját, mágikus életszemléletét, eseményeket, amelyekből mítosz képződött, és amelyek nyomai mai hétköznapi életünkben is megőrződtek, miközben nem is tudjuk eredetét, forrását. Megmutatja, mi mindenre lehetünk büszkéek magyarként, milyen

7 Lükő Gábor: *A magyar lélek formái* eddig két kiadást ért meg (1942, 2001.).

8 Tonuzoba – besenyő név, magyarul vadkan–apát jelent. Totem állata a nemzetségnek a disznó. A ki nem engedte medve az ősi hagyomány szerint visszatérve bosszút áll (ma is élő vogul hagyomány), a kiengesztelésnek szánt disznó áldozat, a disznótor a mai napig fennmaradt, ha nem is eredeti formájában. (Lükő Gábor mondja el ezt a filmben.)

magas szintű kultúra mutatkozik meg az ősi minták felfejtéséből. De nemcsak az ősi tudás szépségét és erejét világítja meg, hanem eközben azt az egymásra utaltságot is megfogalmazza, ami minket a szomszéd népekkel összeköt, és amelynek alapja csak a szeretet lehet.

Nagyon is fontos gondolkodási elemek mutatkoznak meg ebben a fajta múlt-kutatásban. Egyáltalán nem valamiféle naiv és idejétmúlt felélesztéséről van szó, sokkalta inkább egy olyan próbálkozás ez, amely gondolkodási mintáinkat megpróbálja visszavezetni egy egyensúlyban lévő rendszerhez, ahol a társadalom erői működtetéséhez transzcendens elemeket használt, illetve azokhoz igazodott. Éppen attól szólnak a mához, mert azt kutatják, hogyan, mi módon vezet út a mai életünk egyre válságosabbá váló életformájából egy élhetőbb és szellemibb élet felé, amely út nem kívülről ránk kényszerített (és ez nem csak a magyarokra érvényes!), hanem konzekvensen következik szellemi arculatunkból, mélytudatunkból.

Sámán ösvényen, Sámán mítosz, Sámán üzenet – sorakoznak a filmcímek, és jelzik Halmy egyre erősödő érdeklődését a téma iránt. S miközben keresi a témához kapcsolódó kutatókat, összetalálkozik a legmeghatározóbb egyéniséggel, aki egyedülállóan képes volt egyesíteni magában a tudós és a sámán képességeit: Schmidt Évával, aki ezeknek a filmeknek az első számú beszélgetőtársa, konzultánsa, beavatottja. Miközben elkalauzol bennünket legközelebbi nyelvrokaink, a szibériai hanti-manyi népek körébe, ahol egy ideje állandó lakos lett, élete nagy részét itt töltötte, bemutatja medve kultuszra épülő sámánisztikus hitviláguk fennmaradt és még helyenként művelt rétegeit, megismerkedünk vele magával is. Nem csak a tudós arca bontakozik ki a beszélgetésekből, hanem egy ezredfordulós szellemi és élet-válság megoldására tett nagyszabású kísérlet és minta is. S bár Reguly Antalhoz és Diószegi Vilmoshoz hasonlóan elsőre hatatónaként közelített a témához, nem vonhatta ki magát Ázsia hatása alól, ahogyan annak idején Kőrösi Csoma Sándor sem.

Ezek a filmek egyfajta történet-folyamként mutatják be a szibériai sámánhit szertartásait, a medve ünnepeket, bepillantást engednek egy ősi kultúra működésébe, ahol még léteznek olyan törzsi ünnepek, amelyek során a tudás-átadás a legősibb formában, a regöléssel történik. S megint aktualizál a rendező, mert miközben egyre mélyebbre vezet minket Schmidt Évával őseink kultúrájába, megint megtalálja azokat az embereket, akikben ma, ezer évvel később is még létezik tudásként ugyanez az erő, amit Szibériában láthattunk. Harkay István kun nagyapjától hozott történeteivel mintha visszamennénk az időben, s ismét pogány őseink szólalnának meg. Párhuzamosan haladunk ezekben a filmekben saját múltunkkal, folyton egymásra rímelnék

Az oltáron feldíszított medve

Éva a medveünnepen

a mítosz, a tudomány és jelen. Amit a néprajzosok kutatnak Ázsiában, és amit Schmidt Éva megél ebben a különös találkozásban saját ázsiai lényével, és ami fennmaradt mindebből a mágikus gondolkodásból a jelenben. Egyszerre, egymásra rímelve és képileg egymásnak feelve létezik a múlt és a jelen, így válik a filmidő mitikus idővé.

Schmidt Éva személyében találkozott a két nagy erő: a tudomány és a mágikus gondolkodásé, és ez a kettő egymásnak feszülve létrehozott egy különleges helyzetet. Néprajzkutatóként felgyűjtötte a még élő hanti-manyi mítosz kincset, de ugyanakkor ezt összekapcsolta Reguly és Diószegi kutatásaival, felállított egy olyan archívumot, amelynek nemcsak az lett a feladata, hogy mindent megőrizzen egy kultúra utolsó pillanataiból, de egyben éppen a gyűjtött anyag természeténél fogva visszatanította, visszavezette a vele kapcsolatban állókat, a manipulatív módon elidegenítetteket a saját hagyományaikhoz. De ehhez csak úgy volt ereje, hogy legszemélyesebb módon hozott létre elszakíthatatlan kötést a lelkében mindig is ott élő Ázsiával, az ősökkel, akik gyerekkorától vezették, irányították erre az útra. Olyan közelségbe tudta hozni a mai valóságot és az őshazai ősi tudást, amire még nem

volt példa történelmünkben. Hidat teremtett, amelyre lépve kinyílhat számunkra a rég bezárt kapu.

Ennek az útnak a története *Az utazás a túlsó világba – Schmidt Éva nyomán* című filmsorozat, amelynek négy elkészült része: *Az önvaló, mint káprázat, Az Aranyfejedelem Ő éneke, A mitikus öcs mai története, A zsákba varrt lét forgatókönyve* címetek viseli. Ezek a filmek egyszerre folytatják a sámán témájú filmekben felvetett gondolatokat: Ázsia és a magyar jelen egymásba rímelő alakzatai jelennek meg, de eközben egyre mélyebben megismerhetjük Schmidt Évát, akinek élettörténete egyedülállóan példázza azt a lélektani és egyben nemzettörténeti válsághelyzetet, amelynek megoldására régen nincsenek mintáink.

Ő maga mondja ki, mennyire meghatározó nekünk magyaroknak Ázsia, amelyet mélytudatunkban őrzünk, és amelynek hívása olyan erővel ragadta meg őt, hogy szinte a lehetetlennel dacolva jutott el a legnehezebben megközelíthető szibériai tájakra, találta meg lelki otthonát, de egyben életfeladatát is: felkutatni, megőrizni és életmintaként megélni őseink szellemi hagyományát.

A filmek megrázó és őszinte vallomások egy olyan ember életéről, aki belső hangot követve lett tudós, csak hogy megfelelhessen annak a hívásnak, ami őt Ázsiába vonzza. Nem egyszerű ambíció volt ez, hanem a megfelelés annak a hívásnak, ami nem magyarázható racionális módon, leginkább csak az elhivatottság szóval jellemezhető. De ez az elhívás egyben töréspont is, hiszen megkérdőjelezett minden tanult és legitim mintát, amit egy polgári származású, magas műveltségű ember hagyományos környezetében megélt. Valószínűleg az sem véletlen, hogy a legmélyebb válság idején, amikor a teljes összeroppanás határára került, éppen a buddhizmus felől jött a segítség Pressing Lajos személyében, aki nem pszichológusként, nem terapeutaként, hanem buddhista tanítóként vezette ki, illetve vezette vissza az életfeladatához: ázsiai kutatómunkájához. Kelet a mai Magyarországon (de talán Európában is!)

manapság a buddhizmus felől mutatkozik meg, a buddhizmus szellemi közvetítésével „csatolódnunk” vissza egy szellemibb töltésű gondolkodási formához és életmintához, amelyet a nyugati kereszténység már nem tud kellő erővel képviselni. Nekünk magyaroknak ráadásul ehhez külön szálunk van, amit Schmidt Éva az ázsiai mélytudattal fogalmazott meg, és amelynek jelenlétét igazolta vissza Halmy György számtalan riportalanja filmjeiben.

Pressing Lajos saját út-váltása (klinikai szakpszichológusból buddhista tanítóvá válása) is egyfajta jelzése annak az életminta-válságnak, ami nagy erővel jelenik meg posztkulturális korszakunkban.

Érdekes eleme a filmeknek, hogy a különböző világlátású emberek hogyan látják a körülötte zajló eseményeket: dr. Kerezi Ágnes néprajzkutató, aki szintén a sámán téma egyik szakértője, elmondja, hogy a „szakma” mennyire nem tudott mit kezdeni Schmidt Éva viselkedésével, egyfajta elnézéssel kezelték, mint afféle bogaras tudóst, akinek értékes szakmai teljesítménye mögött emberi furcsaságok lehetségesek. S valóban, ez lehet az egyik elfogadott hozzáállás azokhoz a nem mindennapi emberekhez, akik nem fogadják el a hivatalosan deklarált, konszenzus által „szentesített” viselkedési formákat, magatartási mintákat. S amennyiben e mögött nincs olyan magas színvonalú tudományos teljesítmény, mint Schmidt Évánál láthatjuk, könnyen válhat elutasítottá, kizsájtóttá. De akkor is ugyanez történhet, ha olyan magatartásformákkal konfrontálódik, amelyek regnáló érdekeket sértenek, s ha netán mind a kettő fennáll, könnyen megtörténhet, hogy semmilyen magas szintű tudományos tevékenység sem védhet meg egy embert a szakmai és emberi mivoltát érő támadásoktól, ellehetetlenítéstől.

Schmidt Éva többször hivatkozik az ugor mítoszok közül a zsákba varrt öcs történetére, amelyben két testvér közül az egyik a fennálló hatalom támogatójaként zsákba varratja vele nem egyformán cselekvő öccsét, és a vízbe dobhatja. Ez a nemlét és az élet határmezsgyéjén létező ember története, akinek meg kell élni a nemlétet, hogy feltámadhasson. De elmeséli egy forgatókönyv ötletét is, amelyben egy tibeti szerzetes fiú azt a nem mindennapi feladatot kapja, hogy egy amerikait vigyen el a tibeti lámához. Veszélyekkel teli úton, ellenséges vidéken haladnak, már majdnem felfedezik a búvóhelyüket, amikor a tibeti önfeláldozó módon előugrik, nehogy megtalálják védencét. Halálra kínozzák, de nem árulja el a társát, míg utolsó erőfeszítéssel, mintegy a halála előtti pillanatban összekapcsolódik mesterével. Mire magához tér, ott áll előtte maga a tibeti főpap, akihez igyekezett, és akinek el kell mondania egy számára nem értelmetlennek tűnő szöveget, amit betanult az indulás előtt. Elkezd mondani, de a főpap pontosan érti és tudja, mi az: a Bardo Tödol, az átmenet a túlsó világba... Ezek a

történetek segítenek megérteni Schmidt Éva mitikus lényét, amely egyben példázat is a hősről, aki feladatként kapta az ősök szellemének megőrzését, és aki életét tette erre a feladatra. Így válik személyes történetté a mítosz, mítosszá a személyes élet, sorssá és példázattá...

Nem véletlenül éppen a film közege ad lehetőséget arra, hogy olyan összefüggések váljanak láthatóvá, érzékelhetővé, amelyek „csak” verbálisan nem működnének. A kép, a szöveg és a zene egybecsengése nyomán nyílik ki a néző a mítosz befogadására, válik valóban nézővé, ha akarom „látóvá”, aki észreveszi a létezés sokrétűségében az ősi mintákat, a lélekhez szóló, az archetípusokat megjelenítő ősöket/hősöket. Kathy-Horváth Lajos zenéje különösen alkalmas arra, hogy ezt a „révülést” előhívja, hangzásaiban benne rezeg a magyar népzene energia-töltő, -mozgató ereje. Képpel, hanggal, zenével sajátos műfajt teremtett Halmy György, mert filmjei nehezen nevezhetők dokumentumfilmeknek, miközben magas szinten művelik a dokumentálást, olyan különlegesen értékes képanyagot vonultatva fel a nagy elődök, kiváló néprajzkutatók felvételeiből,

gyűjtéseiből, amelyek önmagukban is hatalmas értéket képviselnek. De kicsit túl is megy ezen, mert kísérletet tesz magának a mítosznak a dokumentálására, illetve a mítosz képződésének folyamatába „les” bele. Filmjei nem egyenként, hanem együtt működve mutatnak rá életünket befolyásoló, meghatározó erővonalakra, eseményekre, mutatnak be különleges személyiségeket. Anakronisztikusnak tűnő jelenségeket, helyzeteket helyez olyan összefüggésrendszerbe, amelyben egzisztálásuk értelmet nyer, konzekvensen halad egy hagyomány kirajzolta úton a modern technika eszközrendszerét igénybe véve, hogy bebizonyíthassa: a múlt nem tűnt el, nem vészett el, csak elhalványult, nehezen kirajzolhatóvá vált, de még így is olyan erővel bír, ami máig is elemien hat ránk.

S ha az indító kérdésre adott Halmy György által közvetített válaszokat keressük, csupa olyan rajzolódik ki, ami ma nem annyira rokonszenves a többség számára: kötelesség, elhivatottság, erópróbák, nehézségek, felelősség és leginkább elkötelezettség... mert ez az ősök útja...

Fürtös Ilka munkája